

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

De dag waarop de wereld wacht

Want met reikhalzend verlangen wacht de schepping op het openbaar worden der zonen Gods. (Romeinen 8 : 19).

Er is één dag, waarop de wereld wacht. Want er is één ding, waarnaar heel de schepping zich reikhalzend uitstrekt: het openbaar worden van de kinderen Gods.

Dat is het geheim van wat zich vlak onder onze ogen afspeelt: de schepping wacht. Ze wacht ademloos op het uur, waarop eindelijk blijken zal, wat dát betekent: dat wij kinderen van God zijn.

Dat is het, wat er gebeurt in die wriemende wereld om ons heen: de schepping wacht.

Zeg niet te vlug: dat weet ik wel. Want als wij dan nog eens tijd vinden, aandacht te geven, nee, niet aan „het grote wereldgebeuren“, maar aan de kleine dingen vlak-bij-de-hand, — hebben we het dan dóór, dat ook in die duizend-en-één kleinigheden de hunkering golft, het verlangen naar de dag der bevrijding (vers 21)?

Natuurlijk, we kennen de glimlach om het spel der dieren, we zijn verrukt om de kleurenwisseling aan de avondhemel. We hebben ontzag voor de enorme krachten die zich roeren in aardbeving en overstroming. We zuchten omdat de zon maar blijft schroeien, of omdat de regen ons programma in de war stuurt.

Natuurlijk, ons overvalt ook nog wel eens de eerbied voor dien God, die het krachtveld van atoom en zonnestelsel, die de verrukkende variatie van geuren, vormen en kleuren, heel die wereld van insectenvleugels, gletschers, dennenaalden en sneeuwvlokken gemaakt heeft, in stand houdt, kent en regeert.

Maar zien we het, wat er gebeurt? Wat er gebeurt als de bomen kruitruken, als de muggen stuiptrekken in onze flit-wolken, als de bloemen in onze tuin verrotten?

Wat er gebeurt? Ja, wat gebeurt er niet? Te veel om op te noemen. De zee rolt haar golven op het strand, de wind gaat weer liggen; hinden werpen jongen, mijn poes trouwens ook; de regen druift langs de ramen en...

We houden maar op. Want er is geen beginnen aan.

Nee, er is geen beginnen aan. Want wat wij zien, dat zijn fragmenten, onoverzichtelijk, zonder samenhang.

Tenminste, zo lijkt het.

Maar als we de volks-massa's zien wachten langs de weg, die de pas-ge kroonde koningin straks nemen zal, zeggen we dan ook: wat die mensen-menigte doet, kan ik niet opsommen? Als we eens moesten zeggen, wat daar, langs de route, aan de hand was, begonnen we dan ook met het opsommen van fragmenten? Kwamen we dan ook niet verder, dan die direct in het oog vallende dingen: lachen, eten, schreeuwen, drentelen? Of zeiden we dan dat éne: hier wordt gewacht op de koningin?

Natuurlijk, — want dáármee hadden we alles genoemd. Aan dat éne, dat wachten, is immers alles wat er gebeurt ondergeschikt. Al het gewriemel en beweeg van die mensenzee, al die kleine dingen die we zien en niet

De Corinthiërs, die meer een scherpszinnige dan een vruchtbare leer zochten, vonden geen smaak in het Evangelie; en dewijl zij begerig waren naar nieuwe dingen, zo werd Christus hun oud.

Calvijn.

opsommen kunnen, — het betekent maar één ding: er wordt gewacht. Dat wachten is niet één van de duizenden dingen die er voorvallen. Het is het enige.

Zo wacht nu de schepping. In rimpelend water, in golvend graan en verwelkende bladeren is het reikhalzend verlangen van de schepping.

Vanavond rammelt de wind weer aan mijn ruiten en ergens, verweg, beeft de aarde. Maar ook dat behoort tot het wachten van de schepping, het wachten op de morgen... de morgen, ach, wanneer? De morgen van het openbaar worden der kinderen Gods.

De kinderen van God. Midden in die wachtende wereld, omgeven door het reikhalzend verlangen van de schepping, buigen ze zich over hun ratelende schrijfmachines, zijn ze druk in de weer met hun auto's, worstelen ze met cijfers, graaien ze naar geld, maken ze hun grapjes, schreien ze hun tranen, bedrijven ernstig hun godsdienst, en kijken met een lege blik de wereld in.

Merken ze het wel, dat alles om hen heen hijgt naar het ogenblik, dat zij, ZIJ, kinderen van God, in al hun pracht te voorschijn zullen komen?

En vooral: wij, die zo goed uit de bijbel weten, dat de dag van ons leven komt, strekken wij zelf ons naar die dag hunkerend uit? Terwijl heel de bonte schepping ONS aangaapt en tot het uiterste gespannen is op wat er met ONS zal gebeuren, zijn wij zelf daarop gespannen?

O nee, dat wil niet zeggen, dat we bij en naast alles waarmee we bezig zijn, ook nog aan Christus' komst denken. Dat we toch heus wel eens ons verheugen over de dag van onze kroning, die komt. Maar dit, dat al onze drukte gedragen wordt door onze verwachting van die grote dag. Dat wij, die toch den Geest als eerste gave ontvingen (vers 23), niets anders doen dan ons uitstrekken naar het ontvangen van alles wat we in Christus hebben. Dat wij, aan wie vandaag geschenken wordt de afwassing van onze zonden en de dagelijkse vernieuwing van ons leven, nu ook in al ons werk, in onze jacht door de dagen en onze ogenblikken van stilte, op weg gaan naar het uur, waarop wij eindelijk onder de gemeente der uitverkorenen in het eeuwige leven onbevlekt zullen gesteld worden. Dat we geen meubels kunnen afstoffen, geen kleren aantrekken, geen betrekking opzeggen, of we doen dat met het oog op de heerlijkheid die aan ons zal geopenbaard worden.

We zingen dat wel met bewogen stem:

Hij komt, Hij komt om d' aard te richten, de wereld in gerechtigheid.

Al 't volk, daar 't wreed geweld moet zwichten, wordt in rechtmatigheid geleid.

We vinden dat wel ontroerend als preekfinale, zo vlak voor het „amen“, de roep: Kom, Here Jezus, ja kom haastig. We worden bij de komst van Christus ook wel eens „bepaald“, wanneer de techniek der vernietiging weer een grote sprong vooruit heeft gemaakt, of als we het spook van de wereld-eenheid zien verschijnen. Maar dat zijn we ook zo weer vergeten, als we onze maatregelen moeten nemen voor de volgende dag en voor wat wij dan „onze toekomst“ noemen.

Als we eens een keer zeggen: kom, Here Jezus, — zijn we dan niet even, éven maar, van ons gewone programma afgeweken?

En bij dat gewone programma, daarbij hebben we voor Christus' komst toch eigenlijk geen tijd, geen tijd. Want dat Christus komt,

UIT DE INHOUD:

<i>De dag waarop de wereld wacht</i>	J. K.
<i>Spanningen in de Kerk (IV)</i>	C. V.
<i>Vrijheid (IV)</i>	H. J. J.
<i>Antieke Theologieën (X)</i>	K. J. P.
<i>Ervaringen van een Koopvaardijpredikant (III)</i>	v. d. K.
<i>De ernst van het spel</i>	J. H. V.
<i>Mesopotamie en zo</i>	A. P. M.
<i>Kritische krabbel</i>	Frater
<i>Kerknieuws</i>	

dat de dag der dagen komt, dat onze heerlijkheid komt, och ja, dat geloven we wel. Dat zal wel eens gebeuren. Maar zouden we ons niet een ongeluk schrikken, als het werkelijk ging gebeuren, als vanavond of morgenmiddag de luchten heus scheurden?

Wij verwachten die dag met groot verlangen, zeggen we met onze belijdenis, om ten volle te genieten van de beloften Gods, in Jezus Christus, onzen Here. Maar als die dag dan komt, op de avond voor onze trouwdag?

Wat doen we eigenlijk? Wat zoeken we? Waarvoor leven we? Waarom bidden we? Waarom schreeuwen we? Om de heerlijkheid, die ons beloofd is? Om onze glorie, waarop de wereld wacht? Onze glorie, niet langer verstopt en beduimd, veracht en verkwaamd, maar glanzend als de morgenzonnestrallen en blinkend als het helder middaglicht.

Zeg niet te gauw: ik weet het wel. Want niet dit is de vraag, of we wel weten dat wij, wij allereerst en wij bovenal, moeten wachten op de dag van onze volkomen verlossing.

Wij weten dat wel. Want wij hebben de belofte. En door de belofte wordt heel de schepping voor ons als een open boek, een hoorbaar hijgen naar die ene dag. Als we geloven. Als we het ook dóén, als ons werk, onze lach en onze tranen vol zijn van verwachting: Here Jezus, kom met haast.

En daarom zal ik wéér mijn bijbel gaan lezen, en er dan de vogels in mijn tuin nog maar eens op aankijken, en de bomen en de wolken daarboven. Ik zal er aan denken als de regen valt. Ik zal het niet vergeten, als mijn krant een artikeltje geeft over kankercellen en neutronen, noch wanneer mijn hond, dat stomme dier, jankt van pijn. Heel de schepping wacht op de dag van mijn kroning.

En ik zal me diep schamen, telkens weer, omdat ik zo ongelovig ben. En omdat ik, zoon van God, nog zó in lompen ga en het zó gewend ben, dat ik het niet eens meer merk.

En ik wil God vragen, of Hij me wil doen geloven in zijn beloften. En ik wil tot Christus bidden: Houd ons gemoed voor U bereid, opdat het blij uw komst verbeid'. Opdat ik wacht op de dag, dat deze wereld veranderd wordt. Opdat ik uitzie naar het uur, waarop de huizen in puin vallen en alle machines stoppen en de koeien in de wei hun koppen omhoog heffen, en loeien, loeien, want ook hun ogen zien iets wonderlijks: een licht, zo groot, zo schoon; Christus, komend op de wolken; en de heiligen, de doden en de levenden, die Hem tegemoet gaan in de lucht; en den Vader, die ons als zonen van Hem gaat vertonen aan heel de, niet meer op ons wachtende, maar om ons juichende creatuur.

Waskemeer.

J. Keuning.

Spanningen in de Kerk

IV

De les der historie

Het is in een periode van kerkelijke spanning zeer nuttig zich te verdiepen in de historie van 's Heren kerk.

Het is immers zo, dat in de geschiedenis van Gods kerk op aarde dezelfde strijd, moeiten, conflicten, dwaasheden en zonden in eindeloze variatie altijd opnieuw voorkomen.

Dat is geen wonder, want de mensen blijven in wezen altijd dezelfde. Dezelfden wat betreft hun boos, arglistig hart en hun ingekankerde hoogmoed!

Daarom is de historie een onwaardeerbare spiegel voor het eigen leven en dat van de kerk in eigen tijd.

Wie zich in deze spiegel der historie bekijkt, spiegelt zich evenwel niet zacht.

Zeker, ze spreekt ook en vooral van Gods trouw. Maar evenzo ook van de vele ongerechtigheden der kerkmensen.

Ook van de kerkgeschiedenis geldt voorts wat eens iemand aldus schreef: Wie de geschiedenis niet kent blijft een onervaren kind.

We willen nu wat vertellen uit de vroegste geschiedenis van de Afscheiden kerken.

* * *

Het begin van de historie van deze kerken was zeer schoon.

In de kracht van de Allerhoogste had men de strijd aangebonden tegen het overal voortwoekerend ongelooft.

De dominees in de „vaderlandse kerk” wisten voor het overgrote deel niet meer wat zonde en genade was. Ze preekten over braafheid en verdraagzaamheid en naastenliefde, en de „voortreffelijkheid des Christendoms”. En de kerk werd langzaam verstikt in de benauwende greep van een organisatie, die vloekte met al wat de Schrift omtrent de kerk van Christus leert.

In deze geestelijke woestijn lieten de enkele predikanten, die zich later zouden afscheiden, weer de boodschap, het Evangelie van Gods genade horen. De duizenden, die zuchten en klaagden over de algemene afval, de goddeloosheid, de „verbreking Jozefs” verden op. Ze wisten het met ontwijfelbare zekerheid: wat deze mannen doen horen is het volle woord van God, het Evangelie! En met een overgave, zoals wij ons nu moeilijk kunnen voorstellen, luisterde men naar die prediking. „Ik wenschte wel”, zo schreef de zoon van Ds Cock die dit als kleine jongen meemaakte, veertig jaar na de Afscheiding, „dat ik u allen een oogeblik een veertigtal jaren kon doen terugzien. Gij zoudt u dan een denkbeeld kunnen maken van den honger en dorst naar de woorden des levens. . . . Ik zie nog voor mijn geest, hoe des Zaterdag het vroeger onbekende Ulrum bezocht werd door ouden en jongen, die vijf, tien en nog meer uren ver waren gekomen, om des Zondags een zuivere bediening van het Evangelie te kunnen hooren. Ik zie nog des Zondagsmorgens van alle zijden de menschen aanstroomen van heinde en ver, zich weldra ophoopen en verdringen in het niet zeer groote kerkgebouw”.

En overal, waar zo het Evangelie verkondigd werd, werden gemeenten gevormd. Bij tientallen werden ze geïnstitueerd.

En als dan de vervolging losbarst houden deze enkele predikanten met de steeds toenemende kerken het vol.

Wat ze te verduren hadden kunnen wij niet meer doorvoelen. „Hoelang zullen we de paria's van ons volk blijven?”, vroeg Mevr. Brummelkamp aan haar man. Mevr. Van Velzen stierf, geschokt en geslagen door de vervolging en het doodsgevaar waarin haar man steeds verkeerde, heel jong. Maar in de kracht van hun geloof gingen ze rusteloos voort met prediken, het bedienen der sacramenten en het organiseren van de gemeenten.

De vervolging veroorzaakte een schok bij allen, die in het Hervormde Kerkgenootschap toch nog de Here wilden dienen. Ze werden voor de vraag gesteld of ze mee verantwoordelijk wilden blijven voor de vervolging der broederen. Velen voegden zich daarna bij de jonge kerken! En voor massa's werden de Afscheidene Kerken en de afgescheidenen het teken, dat Gods Geest in de dorre doodsbenederen was gevaren! Ze werden symbolen

van de herlevende kerk. Ze werden de hoop voor een nieuwe toekomst van Kerk en Vaderland.

Op de eerste Synode der jonge kerken — ze was volgens Brummelkamp het glanspunt in de jeugd der uitgeleide kerken — komt de eenheid der kerken heerlijk openbaar. In prachtige harmonie werkten de leidende figuren samen. Een adres werd tot de koning gericht, dat tot de klassieke documenten uit de Geschiedenis der Geref. Kerken mag worden gerekend. Men staat verbaasd over wat de jonge predikanten — De Cock, de nestor, was 33 jaar toen de Afscheiding begon, de anderen waren dertig of jonger — presteerden. En gestimuleerd door wat ze op de synode ontvingen en genoten, gingen ze met nieuwe moed aan de arbeid.

* * *

Maar dan, opeens, komt er een kentering. Verschillen worden openbaar, moeilijkheden rijzen, conflicten ontstaan.

Aan de overeenstemming in de leer lag het niet. Alle afgescheiden leiders vonden in de drie formulieren van enigheid zonder enige reserve de vertolking van hun geloof. En De Cock, en Scholte en Van Velzen hebben ze opnieuw uitgegeven. En Wormser heeft zijn best gedaan ze in een volksuitgave bij duizenden onder het volk te brengen.

Ook ten aanzien van de kerkregering — als men de geschriften goed bestudeert blijkt dat — waren er geen verschillen van die aard, dat ze een harmonieus kerkelijk samenleven en -werken onmogelijk maakten.

En van de noodzaak, de plicht tot afscheiding van het Hervormd Kerkgenootschap waren allen even diep overtuigd.

Maar ondanks dat komt er overal misère.

Er komt ruzie over de doop, de kerk, het verbond, de prediking, de kerkorde; over oefenaars, het ambtsgevaad, het zingen van oude of nieuwe psalmen, de „ordering” van de predikanten, het vragen van Godsdienstvrijheid aan de koning, enz. enz.

En die ruzies worden gevoerd op een wijze, die in één woord schandelijk is. De scherpste verwijten worden de tegenstanders naar het hoofd geslingerd. Men schijnt zijn uiterste best te doen om de kritiek welke men heeft elkaar zo hard, zo scherp, zo grof en zo lomp mogelijk naar het hoofd te slingeren. Karakters worden aangetast. Zelfs de „staat” van de tegenstanders wordt in twijfel getrokken.

Men hoort beschuldigingen als:

„Ik geloof, dat de geestelijke zaken van Gods Koninkrijk voor u niet zeer helder zijn en dat daaruit uwe minder geestelijke praktijk voortvloeit”.

„Er is een listig gebruik gemaakt met woorden”.

„Ik heb nog herhaaldelijk opmerkelijk gemaakt op de listige manier waarop Ds. . . van den beginne aan heeft getracht de veelvuldige beschuldigingen tegen zijn gedrag, als in vergetelheid te brengen”.

Een collega wordt diens „tergend en sophistisch karakter” verweten.

Aan Ds de Cock wordt door een ouderling verweten, dat hij zijn hoofd in de schoot van een „Delila” — De Cock's vrouw! — heeft gelegd.

Er wordt achter elkaars rug en tegen elkaar in geconfereerd en geconspireerd.

De kerkelijke vergaderingen werden een verschrikking.

Tijdens één der Synoden — zo vertelde een ooggetuige-synodelid — vond deze Ds De Cock in een vertrek boven de zaal waar de synode samenkwam geknield voor zijn bed en schreiende van moedeloosheid. Het „kwade vuur” in de vergaderingen — zo schreef hij verder — was zo heet, dat men ondanks de kou, geen ander middel nodig had, dan het bezoeken daarvan om weer warm te worden! Sommige leden spraken openlijk uit dat de duivel in de vergadering rondwandelde!

Eens kwam een synode samen in Amsterdam. Het was in 1843. Of liever er kwamen 43 broeders samen, die door hun provinciale vergaderingen tot leden van een synode waren gekozen. Vóór de synode zich evenwel kon constitueren, werden een paar dagen lang geweldige debatten gehouden over praealabele kwesties. Namelijk over wat men van elkaar eisen moest vóór men tot het con-

stitueren van de vergadering kon overgaan! Het resultaat was dat 20 afgevaardigden heengingen. De overige drie en twintig wierpen zich daarna als synode op. Maar men kon het op geen enkel punt eens worden! En na een week lang martelen besloot men er maar mee op te houden, na eerst nog vastgesteld te hebben, dat men van wat verhandeld werd niets zou publiceren en dat men maar zou doen of er geen synode geweest was!

Dat was het enige besluit waaromtrent men het eens kon worden.

En het ontzettende bij dat alles was, dat men elkaar in de Naam des Heeren te lijf ging.

Voor zoover men na kon gaan waren alle deelnemers aan dit kerkelijke drama er heilig van overtuigd, de zaak des Heeren te dienen en voor de heiligheid van de kerk te waken! Het oude: „God wil het, God wil het” schalde door de afgescheiden wereld!

* * *

De gevolgen van dit verschrikkelijk bedrijf waren katastrofaal.

Een grote gemeente als die van Amsterdam werd in tweeën gereten, en dan zo, dat de scheur nimmer werd geheeld.

In Den Haag liep het ledental der afgescheiden kerk in twee jaar van 525 tot 250 terug. Een goede dertig jaar na haar instituering was zij in vijf groepen uiteengespat, die alle apart vergaderden. Natuurlijk bekeerden zij alle met veel aplomb dat ze de ware Gereformeerde kerk waren.

En in andere gemeenten ging het navenant.

Ook landelijk was de situatie ontzettend. Twaalf jaar na het begin der afscheiding waren de afgescheiden kerken uiteengevallen in niet minder dan zeven groepen, die alle apart in kerkelijke samenkomsten bijeenkwamen en elkaar soms op door en door onchristelijke wijze verketterden en verdoemden.

Niemand kan berekenen welk een enorme schade deze afschuwelijke conflicten aan de zaak, de kerk des Heeren, hebben toegebracht.

Het is zeker dat zéér, zéér velen in wanhoop, en dood-op van dat elkaar verbijten en vereten, weer zijn teruggekeerd naar de Hervormde Kerk. En zeker zijn duizenden en duizenden weerhouden om zich bij een Afscheiden Kerk te voegen. De kerk werd in plaats van een zegen een ergernis voor Gods volk. Het is meermalen voorgekomen dat men elkaar zolang had bevochten en de gemeente zolang had verscheurd, dat men eigen kerkgebouw van armoe moest verkopen. De Gereformeerde kerken waren een hoon, een aanfluiting voor het ganse land. Ze vermoordden zichzelf in sectarisme, verstand dogmatisme en benepen exclusivisme.

Als de Afscheidenen wijs waren geleid — zo schreef eenmaal de scherpzinnige vrome Reveilman Mr Koenen — zouden ze waarschijnlijk het grootste deel van de Gereformeerden in een vrije kerk hebben verenigd.

Groen van Prinsterer schreef, dat die beste krachten der Gereformeerde kerk, welke met het Ned. Herv. Kerkgenootschap hadden gebroken, zich „in allerlei twisten, somtijds over de meest ijdele spitsvondigheden hadden verteerd en verspild”. De afgescheidenen waren tot een bespottung geworden. Ze woonden allen op hun eilandje en gromden en grauwden tegen elkaar. De kerk was uiteengespat in een aantal groepjes. Indien er kranten waren geweest — maar die waren er gelukkig niet, het enige orgaan dat de afgescheidenen hadden was van het begin af al een voorwerp en oorzaak van ruzies en twisten geweest! — indien er kranten waren geweest, zouden de afgescheidenen een aantal groepjes geworden zijn, alle levend op een eigen eilandje en vechtend met een eigen krantje.

* * *

Als men de verschillende geschriften en documenten omtrent de misère der eerste afgescheidenen goed bestudeert, krijgt men al gauw door wat de oorzaak van al deze boosheden is.

Het was een extreem individualisme dat als zodanig door de slachtoffers ervan niet werd herkend. Dit is trouwens een typische trek van het individualisme. Deze mannen leefden er uit en handelden er naar in de overtuiging, dat ze de zaak des Heeren voorstonden en zijn kerk dienden.

Dit individualisme openbaarde zich voorts in allerlei gestalten. Min of meer rationalistisch in een zich vastbijten in dogmaticale

In een tijd van kerkelijke spanningen is Schriftuurlijke, d. w. z. wijze voorlichting van ons volk wel zeer gewenst.

Het gaat toch om de opbouw van de gemeente van onze Heere Jezus Christus.

U hebt zeker wel enkele adressen waar „Opbouw” nog niet komt? Geef deze a.u.b. op aan Drukkerij Steenbergers Slotlaan 220, Zeist, dan worden er proefex. ter kennismaking gezonden.

constructies, en het vertheoretiseren van het Evangelie en van de prediking. Emotioneel in een leven naar de impuls van het bevindelijke leven. Soms was het ook zeer activistisch en onrustig. Uiteraard werden persoonlijke krenkingen soms zeer hoog opgenomen. En, omgekeerd, kerkelijke oordelen als van zeer weinig waarde beschouwd. Zakelijke contro-versen werden in een oogenblik tijds ethische conflicten of zelfs religieuze distantieeringen. Simplistische rechtlijnigheid verschraalde en denatureerde het kennen van en rekenen met en vooral de liefde voor de volle mens als broeder in Christus. Een extreem juridische beschouwingswijze en aanpak van allerlei conflicten belemmerden een geestelijke en kerkelijke behandeling daarvan. En bij dat alles openbaarde zich een ontstellend gemis aan geestelijke, schriftuurlijke zelfkennis.

Ten gevolge van dit pluriforme individualisme kregen deze mannen ruzie over alles. Bijna nooit werd een punt aangeroerd, of een kwestie behandeld, of in een oogenblik stonden de „partijen” tegenover elkaar. Soms als leeuwen! Want deze „kwesties” waren de eigenlijke kwesties niet. In de behandeling daarvan beet men zich vast in eigen idee, of eigen wil en daarvoor vocht men. Dat wil zeggen: men leefde in een onchristelijke zelfhandhaving. En ging zich te buiten aan heerszucht. Natuurlijk werd dat onmiddellijk en zorgvuldig gemaskeerd door „de kwestie”! Men streed voor een heilige zaak! Of men oude of nieuwe psalmwijzen moest zingen! Of de dominee steek, rok en bef moest dragen of een „gewoon” pak. Of aanstaande dominees „geordend” moesten worden ten overstaan van één, twee of drie predikanten uit andere provincies! Om maar niet te spreken van de reeks dogmatische stellinkjes die tot kwesties gemaakt, en van allerlei tuchtzaken die soms de gehele afgescheiden wereld in rep en roer brachten.

***

Wie goed toeziet, ontdekt zo ten slotte in de chaos van ruzies, conflicten en „kwesties”, dat er in feite maar één kwestie was! De vele kwesties waren de eigenlijke geschilpunten niet. Daarover ontstonden de conflicten ook niet. Die „kwesties” waren ongeveer hetzelfde als wat koorts is bij een ziekte. Die wordt immers door de ziekte veroorzaakt en maakt haar openbaar. De kwesties waren zoets als de „etter” van een dodelijke wond waaraan nagenoeg allen laboreerden. De bron van alle ellende was maar één zonde. Zeker die zonde kwam in de „kwesties” openbaar. Ze kreeg daarin om zo te zeggen een concrete gestalte. Maar ze bestond niet in die „kwesties” zelf.

O, neen de eigenlijke kwaal was een gemis aan echt kerkelijk besef, aan ware kerkelijke houding, het niet eerbiedigen van de ware christelijke vrijheid. Er was niet het de minste zijn, het elkaar willen dienen, het de ander uitnemender achten dan zichzelf, het elkaar vasthouden om Christus wil.

Het spreekt van zelf, dat bij deze stand van zaken geen enkele kwestie kon worden opgelost!

De hoofdaandrijvers van deze kerkverwoesterij waren voorts vooral de dominees! Met hun eigengereidheid, geborneerdheid, koppigheid vernielden ze met eigen hand wat God eerst door hen had opgebouwd.

Wat heeft het eenvoudige vrome volk onder hun drijven geleden! Het heeft getreurd en geklaagd over al deze ellende, die veel pijnlijker was dan die waarin ze vroeger leefden. Ze werden voor dilemma's gesteld, die ze van ganser harte verfoeiden en die ze als goddeloos hadden leren kennen. Of, wat nog erger was: ze werden meegesleept in de partij-schappen. Hun kerkelijk besef stompde af. Ze werden — en is er iets ergers in de kerk? — partijmannen, die zwoeren bij een of andere dominee, leider, die hen in zijn macht had gekregen en rusteloos opzweept.

De fijne, vrome Mr van Hall — een man uit

de eerste kringen van het volk, maar die de smaadheid van Christus had verkozen boven de eer der wereld, de afgescheidenen voor de rechtbanken verdedigde en het niet beneden zich achtte ouderling van een verachte Afgescheiden kerk te zijn — schreef eens aan een van de predikanten: „Bedenk dat gij van nature een hard, onbuigzaam karakter bezit, gereed om partij te kiezen. Er is toch slechts één goede Partij en dat is die van Christus”.

Dit woord paste op velen!

En Wormser antwoordt op de aanklacht van een predikant, dat de Amsterdamse kerkeraad „losbandig” handelde: „Indien wij bitter wilden zijn zouden wij waarlijk eerder reden hebben om te klagen, dat de verdeeldheid der Leeraren dikwijls oorzaak is dat wij nauwelijks weten waaraan wij ons te houden hebben”.

Door deze misère kwamen de afgescheiden kerken aan de rand van de ondergang.

***

Dit is iets uit de geschiedenis van de Afgescheiden Kerken.

Er zit een les in voor ons allemaal.

Of had Gerretson toch gelijk toen hij eens opmerkte dat de les der historie er is om vergeten te worden?

En is het woord van een andere historicus, dat namelijk dé les der historie deze is, dat de lessen der historie worden vergeten, eveneens waar?

C. V.

VRIJHEID

IV

Terwijl ik aarzelde of ik nog een artikel over de christelijke vrijheid zou schrijven, kwam mij iets onder ogen, dat mij dreef om er nog maar een paar kolommen aan te wagen. In de Strijdende Kerk van 4 febr. vond ik het bericht, dat de kernredactie van een rooms blad „Te elfder Ure” moest aftreden „van hogerhand”. Wie tot aftreden dwongen en waarom dit gebeurde is mij niet bekend. Daarover wil ik het dan ook niet hebben. Maar het is wel de moeite waard eens te horen wat de redacteur Dr B. Delfgaw schreef in een laatste artikel, dat hij nog mocht publiceren „van hogerhand”. Misschien kan in Persschouw heel het stuk worden overgenomen, maar hier noem ik alvast enkele zaken.

De afgetreden redacteur klaagt over het voortbestaan van de Index. Dat is een lijst van verboden boeken, door het bestuur der kerk opgesteld. Een boek, dat op de Index geplaatst is, mag in het algemeen door de roomsen niet gelezen worden. Het schijnt dat weinig mensen zich daar iets van aantrekken en dat het zover gekomen is „dat vele schrijvers het plaatsen van hun boek op de Index als de beste propaganda voor hun werk zien”.

Erger vindt Dr Delfgaw „het verhinderen van publikaties die trachten de leer van de Kerk weer tot een levende leer ook voor onze tijd te maken”. Voorts meent hij: „Het heeft er nog steeds alle schijn van dat de Kerk de openlijke discussie van brandende vraagstukken op alle mogelijke manieren uit de weg gaat. Tijdschriften wier redactie uit katholieken bestaat, staan onder censuur, evenals geschriften van katholieken, die religieuze vraagstukken raken”. Een van de punten die de schrijver bijzonder benauwen is „het verhinderen van het ontstaan van een authentieke publieke opinie binnen de Kerk. Van te voren worden de grenzen der publieke opinie vastgesteld en iedere overschrijding van de uitgezette grenzen wordt met alle mogelijke middelen verhinderd. Daardoor ontstaat de pijnlijke situatie, dat ten aanzien van de

meningsvorming bepaalde parallellen zijn aan te wijzen tussen Moskou en Rome”.

Hieruit blijkt wel, dat het met de vrijheid in de roomse kerk niet best is gesteld. Dat wisten we natuurlijk al wel, maar het is soms goed dat voorbeeld als afschrikwekkend voor ogen te stellen. Een Index hebben wij gelukkig niet. Maar aan de mogelijkheid van vrije meningsvorming ontbreekt dunkt mij zo hier en daar wel iets. Ik wil een voorbeeld noemen, dat mij in een brief werd ter kennis gebracht. Ik citeer letterlijk: „Hier plaatselijk heerst bij de meerderheid van de kerkeraad een mening en als minderheid hebben we onze mond te houden en te doen zoals de kerkeraad wil. Als ik aan onze dominee vraag om op een zondagavond het in een rustig gesprek eens te bespreken, zegt hij: liever niet. Als wij vragen aan de kerkeraad om op een gemeente-vergadering eens te discussiëren over de gangbare meningen onder ons, dan krijgen wij als antwoord: dit sticht verwarring”. Daaruit lees ik, dat er eigenlijk geen gelegenheid wordt gegeven tot rustige meningsuiting. Als dit juist is dan acht ik zulk een houding niet in overeenstemming met de christelijke vrijheid. Dat er in de kerk meningsverschillen zijn is niet erg. Vermoedelijk is dat zelden anders geweest en zal dat in deze bedeling ook wel niet anders worden. Maar het wordt erg wanneer broeders of zusters hun mening niet meer vrij mogen uiten. Het spreekt vanzelf, dat er zaken zijn waarover niet te praten valt. Als iemand vrije discussie zou willen over de Godheid van Christus of over de noodzakelijkheid der wedergeboorte of over een dergelijk onderwerp dan zou de vrijheid in ongebondenheid ontfaan. Maar het is niet geraden discussie te verhinderen over zogenaamde „gangbare meningen”. Dat zulk een bespreking christelijk en broederlijk en vriendelijk moet geschieden spreekt voor christenen wel vanzelf. Wij hebben aan den lijve ondervonden, om zo te zeggen, wat het is als vrije discussie wordt verboden. Laten we toezien, dat we niet in hetzelfde kwaad vallen, waarvan wij het slachtoffer geworden zijn.

We moeten maar niet denken, dat er in de apostolische kerk geen verschil van mening en levenshouding geweest is. Dat kan ons een hoofdstuk als Rom. 14 wel anders leren. Het zal daar in Rome ook niet altijd even gemakkelijk geweest zijn de vrede tussen de broeders te bewaren. Dat kan een kind begrijpen. We weten niet precies hoe die gemeente er uitzag, maar in elk geval waren er christenen uit de Joden en christenen uit de Heidenen. Maar verder zullen er wellicht Aegyptenaren geweest zijn en Syriërs, Grieken en Romeinen. Mensen met een zeer verschillend verleden. Bovendien zal er verschil van stand en ontwikkeling zijn geweest. Dit weten we zeker, dat er ingrijpende verschillen waren over de vraag wat men eten of niet eten mocht en welke dagen men vieren of niet vieren moest. Daarover licht ons Rom. 14 in.

Paulus spreekt van „zwakken” in het geloof en „sterken” in het geloof. De zwakken stonden niet in de vrijheid, waarmee Christus hen vrijgemaakt had. Zij durfden geen vlees te eten; waarschijnlijk omdat zij bang waren, dat het aan afgoden was geofferd. Dat was kleingeloof. Ze meenden, dat dit eten afbreuk deed aan hun gemeenschap met Christus. Ze durfden het gebruik van deze „natuurlijke” gaven niet aan.

De sterken in het geloof stonden vrij in deze dingen. Ze aten rustig wat er te eten was. Ze konden hun vrijheid in Christus aan. En de apostel is het met hen eens. Alleen maar, nu moeten ze elkander verdragen. De zwakken moeten de sterken niet veroordelen. Ze zullen wel gezegd hebben: „Die nemen het ook niet nauw!” Maar zo mogen ze niet over hun broeders oordelen. De sterken daarentegen moeten de zwakken niet verachten. Zij zullen wel gezegd hebben: „Wat slappe

broeders zijn dat, die drukte maken over zulke kleinigheden".

Zo oordelen en veroordelen ze elkander. Daarin zullen ze elkander wel niet veel toegegeven hebben. „Maar wie zijt gij”, zegt Paulus, „dat gij een dienstknecht van een Ander oordeelt? Laat dat maar aan de Here over. Die is wel machtig de zijnen staande te houden”.

Verder waren er verschillen over dagen. Wellicht konden Jodenchristenen moeilijk de viering van de sabbat nalaten; of van de oude feestdagen. Daarom moet men elkander niet verachten of veroordelen. Als het doen of laten maar geschiedt om Christus' wil. De één zal vrijmoedig eten en de Here voor de spijs danken. De ander zal het laten en daarvoor de Here danken. Als ze in leven en sterven het eigendom des Heren zijn en ze voor de Here leven en sterven, wat vellen zij dan vonnis om eten of niet-eten, om het vieren van een dag of het niet-vieren van een dag? Christus is de Here van levenden en doden. Voor zijn rechterstoel zullen allen gesteld worden. Hij oordeelt en Hij zal oordelen. Er is bij Hem meer barmhartigheid dan bij de mensen. Allen staan onder zijn oordeel en daarom moet de éne broeder de ander niet veroordelen, maar ook anderzijds niet verachten.

Daarbij moet nog iets bedacht worden: Men moet elkander geen aanstoot geven. D.w.z. de een moet de ander niet tot iets trekken of dwingen, dat tegen zijn geweten ingaat. De St. Vert. spreekt van „ergernis geven”. Die uitdrukking had vroeger een andere betekenis dan tegenwoordig. Wij verstaan onder „iemand ergeren” iets doen, waardoor een ander geprikkeld wordt tot afkeuring of verontwaardiging. Maar in de Schrift betekent het: iemand laten struikelen, of tot zonde verleiden. Het kon voorkomen, dat een sterke broeder een zwakke preste en dwong om toch maar vlees te eten. Op zichzelf was dat wel geoorloofd, maar de zwakke meende eigenlijk van niet. En dan bezoedelde hij zijn geweten. Daartoe moest een sterke hem niet dringen. Het is voor niemand gerdan iets tegen het geweten te doen en daartoe moeten ze iemand nooit pressen. Dat zou niet naar de regel der liefde zijn. Dan zou de een de ander verderven. En dat nog wel een

broeder, voor wie Christus gestorven is. Bovendien zou dan van het goede, dat de gemeente heeft kwaad gezegd kunnen worden. Dan zou de „buitenwacht” kunnen zeggen: Mooie boel is dat daar, ze gunnen elkander de vrijheid niet, ze willen elkander dwingen!

„Want het Koninkrijk Gods — de heerschappij van Gods genade — bestaat niet in eten en drinken, maar in rechtvaardigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest”. Daarom moet in de kerk nagejaagd worden hetgeen dienen kan tot vrede en onderlinge stichting. Als de sterke door vlees te eten of wijn te drinken een zwakke broeder in gewetensnood zou brengen en hem tot zonde zou dringen, laat hij dan liever geen vlees meer eten of wijn drinken. Men kan toch ook wel iets laten, wat op zichzelf geoorloofd is? Het gaat toch om een broeder! Al is hij dan zwak, ook de zwakken horen er bij en moeten niet afgestoten worden. Daarom hoeft niemand zijn geloofsovertuiging in deze zaken prijs te geven. Het is geen zwakheid, wanneer men van zijn vrijheid geen gebruik maakt. Dat is kracht! En wat de zwakken betreft: Wie twijfelt, wanneer hij eet, is reeds geoordeeld, omdat hij het niet uit geloof doet. En wat uit het geloof niet is, is zonde.

Er is uit dit hoofdstuk voor ons nog wel wat te leren dunkt mij. Er zijn onder ons meningsverschillen over allerlei zaken. Dat is geen verschijnsel van deze tijd. Zo was het ook al in de dagen van Paulus. Dat hoeft ons niet al te zeer te verontrusten. We zijn nog niet op een nieuwe aarde. We kennen nog maar ten dele. Er zullen in deze bedeling wel allerlei problemen overblijven. Het zou al veel gewonnen zijn als wij allen daar oog voor hadden. Dan zouden de sterken de zwakken niet verachten en de zwakken de sterken niet veroordelen. We moeten met het een zowel als met het ander maar voorzichtig zijn.

Ik heb de indruk, dat onder ons de tegenstellingen wel eens onnodig fel en scherp worden gesteld. Men stelt de zaak dan zo: „Wij hebben gelijk, of zij hebben gelijk. Als wij gelijk hebben mogen wij hun mening niet verdragen en als zij gelijk hebben dan mogen zij onze mening niet verdragen”. Ik zou willen vragen: Stelt de apostel Paulus de zaak ook

zo scherp? Het kan ieder, die dit hoofdstuk naleest duidelijk zijn, dat hij dat niet doet. Dan had hij moeten schrijven: „Sterken, jullie hebt gelijk en de anderen moeten zich naar jullie sterke en goede overtuiging schikken”. Of hij had moeten zeggen: „Zwakken, jullie hebt gelijk en de sterken moeten zich naar jullie voegen”. Maar zo heeft Paulus niet gedaan. Dat voorbeeld van een apostel des Heren moge ons tot nadenken stemmen.

Nu kan ik mij voorstellen, dat iemand meent, dat het daar in Rome over pietluttige kwesties ging. Terwijl het in onze tijd over zeer ingrijpende zaken gaat. Ik kan daarmee niet instemmen. Dat is voor die eerste christenen een zaak van groot belang geweest. Daar hebben ze mee getobd en geworsteld. We moeten dat niet gering achten. En aan de andere kant moeten wij de zaken, waarover in onze dagen de verschillen gaan, niet overdrijven. Ik ben niet van mening, dat de kwestie van al of niet-samenspreken een zaak is, waarmee het Koninkrijk Gods staat of valt. Zo denk ik ook niet, dat het lid zijn van vereniging zus of zo de zaak van Gods genade-heerschappij in gevaar brengt. „Want het Koninkrijk Gods bestaat... in rechtvaardigheid, vrede en blijdschap door de Heilige Geest. Want wie door deze Geest een dienstknecht is van Christus is welgevallig bij God, en in achtiging bij de mensen”. De hoofdzaak is, dat wij door het geloof in de rechte verhouding tot God staan. En dat wij vrede onder elkander hebben. En dat wij in de dienst des HEREN onze blijdschap hebben. En dat wij Christus dienen, de één door te eten, de ander door niet te eten. Als we Christus dienen en dat uit ons leven blijkt zijn we Gode welgevallig en in achtiging bij de mensen.

Ik kan niet zeggen wie de „sterken” onder ons zijn en wie de „zwakken”. Het zou wel eens heel anders kunnen zijn dan wij soms denken. Maar hoe dat ook zij, de één zal de ander niet veroordelen noch verachten. Maar we zullen allen zoeken wat tot de vrede en de stichting dient.

H. J. Jager.

Deze maat moet men altijd houden, dat wij geen mens volgen, anders dan zover hij ons tot Christus leidt.

Calvijn.

Populair-wetenschappelijke schetsen

Antieke Theologieën

X. De spreuk van Anaximander

De vorige maal zijn we geëindigd met de zin: „Een volgend maal willen we zien hoe Vollenhoven de betekenis van dit „elkander” opvat”. Daar ging het om het woord „elkander” in de spreuk van Anaximander, die in haar geheel luidt: „Het begin is onafzienbaar, t.w. het begin van de zijnden; en waaruit het ontstaan van de zijnden is, daarin geschiedt ook hun vergaan, zoals het behoort; want ze betalen elkander boete en straf voor hun ongerechtigheid, naar de ordening van de tijd”. Het gaat ons nu om de betekenis van „elkander”, en daartoe willen we nu de opvatting van Vollenhoven raadplegen. Vooraf echter moge een enkele aanduiding gegeven worden van de sfeer waarin deze spreuk spreekt: dat zal ons straks helpen. Die sfeer is hoogst nadrukkelijk **theologisch**, en dit blijkt onmiskenbaar uit verscheiden termen, waarbij we allereerst aandacht geven aan de uitdrukking „naar de ordening van de tijd”. Er is een verklaring voorgesteld, en niet door de eerste de beste, die leest: „volgens het decreet van Tijd”, waarbij onder „Tijd” een godheid verstaan wordt. Geheel onmogelijk is dit niet, al zal het moeilijk onomstotelijk bewezen kunnen worden. Een waarschijnlijkheidsargument is daaraan te ontnemen, dat het woord „archè”, begin, reeds verwijst naar de mythische tijd, zodat het bepaald niet uitgesloten mag geacht worden, dat Anaximander met zijn „decreet van Tijd” zinspeelt op het verschil van heilige en profane tijd en dit verschil aan zijn theologische critiek onderwerpt. Dat hebben Plato en Aristoteles, elke op hun wijze, ook gedaan, en beiden zijn ze, via Parmenides, van Anaximander afhan-

kelijk. In zijn boek van 1950 sluit Vollenhoven zich in zoverre bij deze opvatting aan, dat hij, anders dan in zijn artikel uit 1954, de vertaling „decreet” aanneemt. Vollenhoven sluit zich hier aan bij Jaeger. In het artikel van 1954 echter, dat aanzienlijk verschilt van de Anaximander-paragraaf in het boek van 1950 — de schrijver was intussen tot meer dan één zelfcorrectie gekomen — wordt de vertaling „decreet” vervangen door „ordening”.

Voor ons is van bijzonder belang te zien, dat Anaximander, of hij nu aan de tijd als een goddelijke figuur gedacht heeft of niet, in elk geval met dit woord een theologische gedachte aanduidt. Blijkens zijn vermelding van het begin doelt hij op het verschil van heilige (mythische) en profane tijd. Hij verwerpt dit verschil, en deze verwerping zelf is een theologische gedachte. Dat is ook voelbaar in de woorden „ze betalen elkander boete en straf”. Deze termen worden voor ons pas ietwat duidelijk als we ze in hun heilsteoretische, theologische context zien.

Van groot belang is verder, dat Anaximander spreekt over een wording: „datgene dat voor de zijnden hun wording is, daarnaartoe geschiedt ook hun ondergang”. Deze wordings-idee doet ons terstond aan Hesiodus denken. Tegelijk zien we dan het verschil: de wordingsgedachte is bij Hesiodus nog geheel naïef. Voor hem spreekt het van zelf, dat al wat is een wording achter zich heeft. Anaximander echter vindt dit zo vanzelfsprekend niet. Hij erkent wel een wording en vergaan van de „zijnden”, maar hij zegt ook dat het onafzienbare begin waaruit de zijnden voortkomen zelf goddelijk, onsterfelijk en onverderfelijk is. Uit dit begin komen de

„zijnden” voort en naar dit begin keren ze weer terug. Er zijn enige getuigenissen (dus niet fragmenten) die aan Anaximander een tijdstheologie toeschrijven, waarin die tijd optreedt als een eeuwige beweging. Dit maakt meer de indruk van een ietwat moderniserende interpretatie dan van een refererende weergave van de mening van Anaximander. Dat hij een tijdstheologie geleerd heeft, is wel zeer aannemelijk.

Wat zijn nu die „zijnden”? Hierop kan ik met een gerust geweten antwoorden: werelden. Die werelden zijn goden. Verscheiden belangrijke kwesties laat ik in dit verband onbeslist. Onder meer de vraag, of deze werelden gelijktijdig bestonden binnen elkaar in tijd opvolgende hemelen, en de vraag of die werelden het enige zijn dat uit het onafzienbaar begin voortkomt, alsmede de vraag of Anaximander meer dan één begin heeft aangenomen. Deze vragen zijn van betekenis, maar we laten ze nu rusten. Men zou hier, minder vriendelijk, tegen kunnen aanvoeren, dat wie over deze punten nog geen mening uitspreekt, aan publicatie nog niet toe is. Tegen deze opmerking, die ik wel eens meer vernomen heb, wil ik twee tegenopmerkingen plaatsen: ten eerste, dat wie wachten wil iets over Anaximander te schrijven totdat hij op alle punten gereed meent te zijn, aan publicatie nooit toekomt in dit leven, en daardoor de zware verantwoordelijkheid op zich neemt, wat hij gevonden heeft tot nader inzicht in de geschiedenis van theologie en scholastiek, domweg te verzwijgen in plaats van anderen ervan mee te laten profiteren. Ten tweede, dat wie meent dat schrijver dezes te vroeg is met het publiek maken van zijn opvatting, moge bedenken dat ondergetekende dit eigenlijk beter een goede twintig jaar eerder had kunnen doen. Daarom dus niet getreurd!

We houden over: de goddelijke werelden ontstaan uit en vergaan tot het onverganke-lijk begin, en dit gebeurt volgens „het decreet van god Tijd” ofwel „naar de ordening van

Ervaringen van een Koopvaardij-predikant

III

Wat moet er gebeuren? Met deze vraag besloten we de vorige maal.

In de eerste plaats ons voor ogen stellen dat het leven van de zeeman vol risico's en gevaren is.

Met een groot of met een klein schip steeds op zee zijn, is geen sinecure. Belangstellenden hebben mij de laatste maanden nog al eens gevraagd of ik ook zeeziek ben geweest. Nu ik heb veel zeezieke mensen meegemaakt en heb er zelf bij een storm op de Ierse zee een keer van kunnen lusten.

Men moet vooral niet denken dat het varen op een kustvaarder steeds plezierig is. Het zijn maar kleine schepjes, die op de korte golfslag behoorlijk aan het slingeren gaan. Het moet al heel mooi weer zijn, wil het schip stil op het water liggen. Hoewel ik gedurende de zomermaanden onder de zee-lieden werkte, heb ik de zee maar zelden vlak gezien. Wanneer er geen wind was, voeren we dikwijls in de deining en dat kom je geducht aan de weet. Ook de ervaren zee-lieden voelen zich niet zo best wanneer het schip stamp of slingert. Maar het werk moet doorgaan. Ik heb respect voor die mannen. Zij hebben ook altijd angst bij zich, want er kan elk ogenblik gevaar dreigen.

Wanneer een schip na een reis van enkele dagen in een haven komt, doemen weer andere gevaren op.

Men heeft dan de spanning en inspanning van de reis achter de rug en zoekt ontspanning. Aan boord is maar weinig ontspanning mogelijk en dan gaat men de wal op. Wie zelf gevaren heeft kan dit goed begrijpen.

Maar wat wacht deze mannen op de wal?

Op de wal wil men graag aan de zeeman verdienen en voor geld is alles te koop. En

Dit is de eerste trap om Christus te dienen, te weten, dat wij onszelven vergetende, alleen de eer des Heeren en de zaligheid der mensen bedenken.

Calvijn.

wat heeft onze wereld te bieden?

Het contact met andere landslieden is vanwege de taal dikwijls moeilijk. Het gevaar is daarom groot dat de zeelui in kwalijke gelegenheden terechtkomen. De jongelui hebben niet de controle van het gezin, van de kerk, van een geregelde maatschappij.

Denkt u daarbij ook eens aan de getrouwde mannen, die zo lang van huis zijn; we begrijpen allen welke gevaren er zijn.

Willen we iets voor de zeeman doen, dan moeten we allereerst begrip opbrengen voor de omstandigheden waarin hij is.

Er zijn kerkleden, die gezien al deze gevaren, de jongelui die naar zee willen dit ernstig afraden; ja hen zelfs vermanen dit niet te doen. Nu zou ik zo'n jongen ook ernstig wijzen op de gevaren en hem vragen of hij zich er van bewust is, want laten we het niet onderschatten. Maar we kunnen niet zeggen dat een kind van God niet naar zee mag.

Toch is mij herhaaldelijk gebleken dat zelfs predikanten op deze wijze te werk gaan. Gaat zo'n jongen toch naar zee, dan wordt hij daar op aangezien. Een zeeman, dat is iemand die zich te buiten gaat aan drank en vrouwen.

Heel vaak heb ik over dit onderwerp moeten praten.

U moest eens weten hoe u hiermee de goedwillende zeeman grieft.

Kan een zeeman zijn God niet dienen?

Eén van de jongens zei eens tegen me dat als de schepen niet gevaren hadden het evangelie niet in ons land was gekomen.

Natuurlijk er kan zich een situatie voordoen, waarin de kerk vanwege het hoge gevarencijfer moet oproepen tot onthouding.

Maar zou dit voor de zeevaart gelden?

Kan de genade van God hen niet bewaren?

Altijd zal ik de herinnering bewaren aan een robbedoos van een jongen van zestien jaar, die elke avond zijn bijbel las, die preken las, die zijn catechismus alleen bijhield en de dominé allerlei vragen kwam stellen.

Er is wel iets anders te doen voor de zeeman, dan hem adviseren de baan er aan te geven, omdat de Here dat van hem eist.

Men kan verschillen over de vraag hoe het werk moet worden aangepakt. In het contact met allerlei bemanningsleden hoorde ik steeds weer de naam van een dominé, die ergens in Frankrijk als koopvaardij-predikant gevestigd was. Deze predikant wilde een gelegenheid hebben waar hij de zeelui ontvangen kon. Met hulp van de jongens — wie vrij was, kwam — timmerde hij een zeemanshuis en maakte dit echt aantrekkelijk voor de zeeman. Kwam er een Hollandse boot aan in de haven, dan bezocht de dominé het schip en nodigde de mannen uit voor een bezoek in het Tehuis. Zo nodig werden ze met een auto van boord gehaald. Zo vond de zeeman een aantrekkelijk, gezellig tehuis. Op deze wijze wist deze predikant veel jongens uit de oorden van het verderf te houden. Dit is zo gewaardeerd dat men overal op de schepen de naam van deze predikant hoort noemen.

De zeeman is dankbaar voor alle werkelijke belangstelling en hulp.

Nu hoor ik al stemmen die zeggen: Maar dat is toch geen taak voor de Kerk! Het zou niet de eerste maal zijn dat gedurende langdurige debatten over de vraag voor wie er nu precies een taak ligt, een dringend nodige verzorging achterwege blijft.

Als men mij vraagt op welke wijze het werk het best kan worden aangepakt, zou ik bij de ervaring, die ik thans heb opgedaan, willen wijzen op de opzet van die koopvaardijpredikant in Frankrijk.

Er moet dan een predikant worden uitgezonden naar een belangrijke haven in het buitenland. Deze predikant bezoekt de schepen, die de haven aandoen en probeert de leden van onze kerken op te vangen. Zo mogelijk houdt hij catechisaties en samenkomsten. Verder kan hij evangeliseren onder alle schepelingen.

Maar zo'n predikant moet een tehuis hebben waar hij de mannen kan ontvangen en waar hun een behoorlijke ontspanning wordt geboden.

Maar u begrijpt dat dit heel wat geld kost. Laten we hopen dat dit nog eens mogelijk zal blijken.

De kerk van Feijenoord heeft zich tot nu toe met bescheiden middelen moeten redden.

Over de wijze waarop men te werk gaat een volgend maal.

Van der Kwast.

de tijd". Die goddelijke werelden, die binnen het goddelijk en onafzienbaar begin ontstaan en vergaan, betalen elkander boete naar de ordening van de tijd. Dat ze boeten is niet geheel onduidelijk: men kan het vergaan van een wereldperiode als een boete opvatten, al blijven dan nog grote vragen over. Men kan eveneens die boete in verband brengen met een ongerechtigheid, ook al weten we dan nog niet waarin die ongerechtigheid bestaat. Maar het moeilijkste punt ligt in dat „elkander": ze betalen **elkander** boete en straf. Meermalen heeft men voorgesteld, de ongerechtigheid op te vatten als individualisering, d.w.z. het feit dat uit het onafzienbare (in dat geval spreekt men liever van „onbegrensde") individuele werelden ontstonden wordt als ongerechtigheid opgevat. Het is wel zeer onduidelijk, hoe de zonde van individualisering die geboet wordt door terugkeer tot het universele begin, onder woorden gebracht kan worden met: „ze betalen **elkander** straf en boete".

Nu is de opvatting van Vollenhoven, dat de wereldperioden die weer vergaan, grote overeenkomst vertonen met de Theogonie van Hesiodus, waarin het ene godengeslacht door het volgende van de troon wordt gestoten, dat op zijn beurt door een derde weer wordt overwonnen. Nu heeft Anaximander stellig de Theogonie van Hesiodus gekend, en hij zal er ook wel belang in gesteld hebben. Of hij hem in allen dele verstaan heeft is te betwijfelen: Hesiodus is niet alleen in tijd van hem gescheiden door meer dan een eeuw, maar Hesiodus is ook veel „primitiever" dan Anaximander. Bovendien vinden we bij Hesiodus een theologische critiek tegen de mythe in een vorm, die voor Anaximander overwonnen standpunt moet zijn geweest. Merkwaardig is daarbij, dat Anaximander, anders dan Thales, weer iets meer tot de mythe terugkeert; terecht noemt Vollenhoven hem dan ook mythologiserend denker.

Nu beschouwt Vollenhoven in zijn artikel in Phil. ref. 1954, p. 66, de spreuk van Anaxi-

mander als een stukje mythologiserende geschiedenisfilosofie. In verband daarmee wil hij in plaats van „ontstaan" en „vergaan" spreken van „opkomst" en „verval", en wel van tijdperken. De betekenis van „elkander" wordt dan, dat de eerste goddelijke wereld door de derde wordt gewroken. Van zulk een wraak is bij Hesiodus iets te vinden. Bij Anaximander evenwel is er geen spoor van te ontdekken. Waar nog bij komt, dat, indien het in Anaximanders spreuk zou mogen worden ingelezen, dit nog niets helpen zou: indien Anaximander bedoeld had (des neen!) dat telkens de derde wereldperiode de eerste wrekt, dan zou er in de eerste plaats enige aanwijzing moeten zijn dat Anaximander het vergaan van een wereldperiode beschouwt als ongerechtigheid, en in de tweede plaats zou aangetoond moeten worden, dat Anaximander ontstaan en ondergang van wereldperioden zou bedoeld hebben als opkomst en verval — wat in strijd is met de betekenis van de woorden zelve — en in de derde plaats zou filologisch aangetoond moeten worden, dat Anaximander niet gedacht heeft aan een terugkeer naar het onafzienbaar begin. Aan deze drie voorwaarden nu is niet voldaan. Het wil ons voorkomen, dat de interpretatie die we bij Vollenhoven vinden, wel enigszins klopt op de visie van Hesiodus, maar in genen dele op die van Anaximander.

Om die reden menen we de opvatting uit het artikel van 1954 niet te kunnen overnemen. Daarom staan we nu opnieuw voor de vraag: wat is de zin van het „elkander" in de beroemde spreuk van Anaximander? Om die vraag te beantwoorden moeten we o.i. ons herinneren, dat Anaximander in de eerste plaats theoloog geweest is, en dat we bij hem een tijdstheologie aantreffen: daarvan getuigen zowel het woord „begin" („archè") als de uitdrukking „naar de orde van de tijd". Naar onze opvatting slaat „elkander" **niet op de wereldperioden onderling**, maar op de verhouding van werelden enerzijds en het onafzienbaar begin aan de

andere kant. Die werelden zijn goddelijk en vergankelijk, en hun ongerechtigheid bestaat daarin, dat ze in de tijd getreden zijn. Maar is dit wel hun ongerechtigheid? Natuurlijk niet! Het tijdeloos begin waaruit de goddelijke werelden zijn voortgekomen, staat schuldig tegenover die werelden, maar door hun tijdelijkheid staan die werelden schuldig tegenover het begin. Het begin betaalt boete en straf doordat het op de achtergrond treedt als de werelden de tijd intraden, en de werelden betalen boete en straf doordat ze terugkeren tot hun begin. Men hoeft deze terugkeer niet bepaald „mystiek" te noemen. Maar de werelden gaan te gronde, nadat het begin eerst op de achtergrond is gekomen. Zowel de zonde van het begin als die van de werelden is een zaak van de tijd als boze macht: het begin duwt de werelden de tijd in en wordt daarvoor gestraft; de werelden bestaan in de tijd en worden daarvoor gestraft. In de tijdstheologie van Anaximander treedt de tijd op als **een boze macht**.

Voor zover we weten is dit de vroegste tijdstheologie die de tijd opvat als een boze macht. Ze heeft geweldige opgang gemaakt, zowel in oudheid en middeleeuwen als in de nieuwere tijd. De gedachte dat sterven „uit de tijd treden is", de opvatting dat „zuivere geesten" niet aan de tijd onderworpen zijn, de visie die het in-de-tijd-zijn opvat als een nare ellende waarin het schepsel zichzelf niet kan zijn omdat zijn bestaan uiteengereten wordt door de tijd, en nog ettelijke andere opvattingen hangen samen met de tijdstheologieën die de tijd als een boze macht beschouwen. Zo ook de visie die ligt achter de uitdrukkingen „tand des tijds" (de tijd als een vernielend monster) en „het geweld der uren" (geen muren verduren der uren geweld) hangen met deze tijdstheologieën samen, die van de tijd dit kwaad spreken, dat hij een boze macht zou zijn.

Opvoeding en Onderwijs

De ernst van het spel

Mooie momenten

Moeder, in haar stoel gezeten, de handen rustend in de schoot, kijkt naar het groepje kinderen dat in een hoek van de kamer speelt. Zij zit daar buiten de grenzen van het kleine kinderwereldje en hoort naar de hoge stemmetjes, ziet de vlugge bewegingen der jonge figuurtjes, luistert naar de kibbelpartijtjes, volgt de vlucht der kinderfantasie. Moeder houdt zich afzijdig en toch leeft zij intens mee. Dat is te zien aan de glans in haar ogen, aan de glimlach op het gelaat, aan de schaduw die soms het licht verduistert.

Moeder beleeft hier ogenblikken van geluk. Is het alleen meegenieten of krijgen herinneringen uit eigen jeugd hier plotseling weer lijn en kleur? — En de kinderen? Zij gaan geheel op in hun spel en toch merken zij moeder wel, voelen dat moeder bij hen is en met hen meedoet. Soms kijken zij even in haar richting en een blik of glimlach van moeder maakt het spel dubbel mooi.

Leerzame momenten

Zo'n groepje kinderen rustig observeren doet niet alleen genieten, het is ook leerzaam. Het loont de moeite om toe te kijken en het oor te luister te leggen. Men haalt er spoedig de verschillende typen uit: de kleine despoten, de egoïsten, de geniepiggen, de brutalen, de bescheiden figuurtjes, de actieven en de passieven, de diplomaten, de zachte naturen, de onbarmhartigen, de kinderen met een teer gemoed. Bij het spel toont het kind zijn aard, legt het zijn innerlijk zijn open. Dat spel betekent een appel op onze liefde, op onze tact, op ons pedagogisch vermogen. Het zegt ons: hanteer bij deze het snoeimes, haal daar de teugels, strakker aan, geef háár een duwtje, trek hém wat naar achteren, prijs dít kind wat meer, wees bij dát zuinig met complimentjes.

Doe winst met wat ge bij het spel hebt gezien en gehoord. Bind de strijd aan waar karakterfouten naar voren kwamen; verheug u bij het ontdekken van goede eigenschappen; sterk wat zwak is; leid wat sterk is; buig wat weerbarstig is; schenk vooral aandacht aan wat te bescheiden, te schuchter is, want in het kinderleven wordt licht het gekrookte riet verbroken en de rokende vlaswiek uitgeblust.

Correctie en zelfcorrectie

Wij komen in het spel het kind begrijpend tegemoet en zien, dat het een mens in 't klein is. Een mens in 't klein dat wil zeggen: het is met ons verbonden, het weerspiegelt in het spel iets van ons zelf; wij vinden er ons zelf in terug. Het spel van ons kind kan leiden tot correctie van ons kroost en ook tot zelfcorrectie. Ons aandachtige gadeslaan van het spelende kind komt zijn opvoeding ten goede en het is tevens dienstig tot de doorgaande vorming van ons zelf. Dus niet te gauw mopperen, of verontwaardigd zijn, of standjes uitdelen, of zich laten neerslaan door teleurstelling. Wij zullen het kinderspel zien onder het milde licht van begrijpend meelevens en zo er ons voordeel mee doen ten bate van kind en opvoeder beide, en er vreugde aan beleven door prettige en teleurstellende ontdekkingen heen.

Raadselachtige verschijnselen

Het kinderspel stelt ons vaak voor vragen, voor raadselachtige verschijnselen.

Als bijvoorbeeld een kind in de boks een krant in handen krijgt zal het niet rusten vóór het blad in snippers uiteengerukt is. Waarom doet het dat?

Op het strand is een jongen bezig met het maken van een vesting. Urenlang werkt hij er aan. Er verrijst een zandgebouw met muren, torens en grachten. De spanning staat op zijn gezicht te lezen? O wee, als er een andere knaap in de buurt komt die ook maar de geringste beschadiging aan het bouwwerk dreigt toe te brengen, dan ervaart hij dat hij met een grimmige bouwmeester te doen heeft. — Maar op een gegeven ogenblik staakt de knaap zijn arbeid, steekt de schop in het zand, kijkt naar zijn schepping... en

verniet het met evenveel plezier als waarmee hij het heeft opgetrokken. — Waarom?

Als jongens gingen wij van vochtig gemaakte Groninger zeekei schepen en huizen kneden. Soms werd er een complete haven het kaden, kranen, loodsen en schepen gemaakt. — En al weer. Plotseling scheen een geest van vernielzucht ons aan te grijpen. Het met overleg en enthousiasme uitgevoerde werk werd grondig vernield. Wij knepen de bouwsels tot vormloze stukken en gooiden elkaar er onder luid geschreeuw mee om de oren. — Vanwaar dit vreemde gedrag?

Vreemd? Toch is het niet zo vreemd als het wel lijkt. Dat kind in de boks, die jongen op het strand, die kleiknedende knapen, zij allen volgen een drang die leeft in elk gezond kind. Onbewust geeft het toe aan de begeerte te willen heersen over de stof, de materie. Die drang komt tot uiting in het bouwen, maar ook in het vernielen; in het scheppen, maar ook in het verwoesten van wat de hand gemaakt heeft. Wat wij aanzien voor zinloze vernielzucht is de uiting van een levensbehoefte. Het is een noodzakelijke schakel in hun vorming; het is het bouwen aan hun zelfbewustzijn; het is een teken van innerlijke groei.

De volwassene heerst ook over de stof. Een timmerman schaaft en zaagt en beitelt en onder zijn handen groeit het hout naar de vorm die hij wil. De smid steekt het ijzer in het vuur, hij buigt en beukt het en laat het pas met rust, als hij zijn doel met het metaal heeft bereikt. De boer, hij ploegt en egt en zaait; hij oogst en dorst; door zijn arbeid verandert het gelaat van het land. Moeder schilt aardappels en hakt de groente, braadt het vlees, boent de was, schrobt de vloer, wrijft de meubels, naait en breid en legt zo de materie haar wil op. De mens smaakt telkens de triump, de overwinning op de stof. Hij kan daar niet buiten. Zonder dat zou het leven onmogelijk zijn. — Maar in het kind leeft diezelfde drang, diezelfde begeerte. Daarom werpt het zich op de materie die het onder zijn bereik heeft en beleeft zijn overwinningsvreugde in 't versnipperen van een krant, in het breken van een stok, in het bouwen van een zandpaleis, in het kneden van de klei.

Spreek dus niet te gauw van vernielzucht; mopper niet over de rommel die zij maken. Wij moeten ook hierbij waakzaam zijn en leiding geven en tegelijk ons verheugen in de gezonde levensuiting van het normale kind, dat zijn krachten beproeft op de materie rondom, en dat deze weg gaat om straks de voetstappen van vader en moeder te kunnen drukken.

Hiermee is ook de vraag beantwoord waarom een kind van speelgoed houd waarmee het niet al te voorzichtig behoeft om te gaan. Het moet er aan kunnen rukken en trekken. Duur speelgoed, haast te mooi en te glanzend om het aan te raken en waarmee het zo voorzichtig moet zijn, negeert het eenvoudig. Even is er misschien een fel oplaiende belangstelling om het nieuwe, het bijzondere, maar als het merkt, dat er alleen maar onder toezicht van vader of moeder mee gespeeld mag worden, dat een beetje hardhandige aanpak boze blikken te voorschijn roept of een standje tot gevolg heeft, dan is de belangstelling spoedig geblust. Geen wonder. Dan is het speelgoed geen speelgoed meer; het mag het zijn wil niet opleggen, het mist zijn doel en 't is voor het kind meestal onbruikbare waar.

Een vader, een knappe knutselaar, liet mij enige tijd geleden een miniatuur pakhuis zien, dat hij voor zijn zoontje van zes jaar had gemaakt. Maandenlang werkte hij er in de avonden aan. 't Resultaat was prachtig. Een druk op de knop en de deuren van het pakhuis zwaaiden open; karretjes op rails reden uit en in, takels met grijpers er aan daalden neer en hesen zakjes met graan omhoog; lichtjes gingen gloeien; 't was een fantastisch staaltje van huisvlijt. „Maar”, zo vertelde de vader met teleurstelling in zijn stem, „'t vreemde is dat mijn jongen zich er helemaal niet voor interesseert. Een paar keer vond hij het mooi, maar nu vraagt hij er niet meer naar”. — Geen wonder; alleen

als vader er bij was mocht Jantje er mee spelen. En als de kleine jongen „het zelf eens doen mocht”, dan maande vader voortdurend tot voorzichtigheid en waakte hij er angstvallig voor dat er niets beschadigd werd. 't Was speelgoed voor vader, niet voor het kind. Het kon zich bij dat mooie pakhuis niet uitleven, niet toegeven aan zijn innerlijke drang. Daarom werd het voor vader en kind een teleurstelling.

Bewegingsdrang

In de jeugd gist een sterke bewegingsdrang. Soms eist het leven dat die drang beteugeld wordt, b.v. in huis, in school, in de kerk. Maar zie ze eens als de banden worden losgemaakt, als de sluisdeuren openzwaaien. Dan stroomt de opgehoopte energie naar buiten.

De schooldeur gaat open. Stoeiend en schreeuwend stormt de jeugd de straat op. Het krachtenoverschot wordt verteerd in lichaamsbeweging en dat proces krijgt straks zijn vervolg in hardlopen, krijgertje spelen, voetballen, bokspringen, hoepelen en noem maar op. Als een kind stil zit, niet mee wil spelen, zich afzijdig houdt van zijn wilde makkers, dan mankeert er iets aan, dan is er een geestelijk of lichamelijk mankement. Het spel maakt sterk, kweekt kracht, ontwikkelt lichaam en geest. Laat ze maar stoeien en ravotten, hollen en draven, springen en klimmen; het is even noodzakelijk als eten en drinken en slapen.

Wij zullen daarom onze jongens en meisjes ruimte en tijd moeten geven om te kunnen spelen. Ook daarin zal onze zorg zich tot hen uitstrekken. Een school, die zijn leerlingen zo overlaadt met huiswerk dat er voor spelen bijna geen tijd meer overschiet, is een slechte school. Zulk een instituut propt de hoofden vol met schoolse kennis en negeert het feit, dat het jonge lichaam hunkert naar beweging in de frisse lucht; het onthoudt het kind wat des kinds is en zet zijn land van zon en wind in ongezonde mist en nevel.

Ouders die daar vrede mee hebben, die misschien zo'n school nog prefereren omdat hun kinderen er zoveel leren, kennen het waarachtige belang van hun kroost niet en geven stenen voor brood. Ach, wanneer wordt die huiswerk-ellende voorgoed uit de lagere school verbannen? Spanning in de gezinnen, geprikkeldheid bij de ouders, angst en opstandigheid bij de kinderen, het kan de dure prijs zijn voor wat verguldsel dat heel spoedig verdoft en weldra verdwijnt.

Het veelervige kleed der fantasie

Er is nog een andere kracht die het kinderspel een bijzonder karakter, een bijzondere kleur geeft. Dat is de kracht der fantasie. Een lorrewagen is een auto; een stukje afgedankte vitrage verbeeldt een bruidssluier; een stok met een oude lap is een vlag. Kinderen omhangen willekeurige voorwerpen met het veelervige kleed van hun verbeelding en scheppen zich zodoende een wereldje waarin zij helemaal opgaan. Men ziet het aan hun ogen, hun mimiek, hun bewegingen. Men hoort het aan hun stemmen: fluisterend of luidruchtig, ruw of zacht, gebiedend of onderdanig. In die gefantaseerde wereld beleven zij wat er om hen heen gebeurt. Zij trekken voorvallen, waarin de grote mensen een rol spelen, naar zich toe en doen, wat de volwassenen doen, zijn, wat de volwassenen zijn. In hun spel zien zij zich als mannen en vrouwen; wat nog in het verschieft ligt wordt reeds heden. Het spel der fantasie is een greep naar de toekomst. En al spelende openbaren zij wat er in hen leeft, komt er iets van hun innerlijk zijn naar buiten, iets van hun verlangens en begeerten, van hun karakter en aanleg.

Toen Florence Nightingale, die al haar krachten in dienst van de lijdende mensheid stelde, nog een meisje was, waren haar poppen zieke mensen, die zij niet moe werd te verplegen en te verzorgen. Michiel de Ruyter wordt ons in zijn jeugdijaren getekend als een knaap, die in de duinen slag leverde met zijn tegenstanders en zich toen reeds deed kennen als een bekwaam en onverschrokken aanvoerder. 'k Zag eens een stille, verlegen jongen een vergaderzaal binnenglijpen die aan de school grensde. De zaal was leeg. Daar stond hij in z'n eentje op het podium en hield op zijn manier een redevoering voor een denkbeeldige schare. Hij is later op de kansel terecht gekomen. — Wie zich bezighoudt met de

toekomst van zijn kinderen moet letten op hun spel van nu.

Het spel der fantasie is al zo oud als het mensdom. Christus reeds heeft geboeid naar dat spel gekeken en spreekt er zelfs van in Zijn prediking. „Waarbij”, zo zegt de Heiland, „waarbij zal ik dit geslacht vergelijken? Het is gelijk de kinderkes die op de markt zitten en hun gezellen toeroepen: „Wij hebben u op de fluit gespeeld en gij hebt niet gedanst; wij hebben u klaagliederen gezongen en gij hebt niet geweend”. Met andere woorden: „Wij hebben bruiloftje gespeeld, maar jullie deden niet mee; wij hebben begrafenisse gespeeld, maar ook dat liet jullie onverschillig”.

Een tent, een huis... het Vaderhuis

Het kinderspel staat niet op zichzelf; het is geen mooie, kleurige bloem die slechts dient ter versiering, doch het heeft inhoud, doel, betekenis. Het is een patroon met een eigen vorm, met een eigen kleur, maar toch ingeweven in het grote levenskleed. Het is een melodie, hoog en fijn en grillig van klank, maar meeklinkend in het donkere lied dat opstijgt uit het mensdom.

Enige jongens zijn bezig een tent te maken. Oude kleden en zakken zijn hun bouw materiaal. Zij trotseren warmte en stof en rusten niet vóór hun wankel woning opgetrokken is. Dan vleien zij zich genoegelijk in de ruimte neer en genieten.

Een andere keer graven de knapen een hol; als 't klaar is gaan zij 't meubileren met lege kistjes en andere voorwerpen; in een „nis” staat een kaars stil te branden. Knus kruipen zij bij elkaar in hun eigen woning en genieten.

Bij kinderen, groot en klein, merkt men de behoefte aan een eigen „huis”, een eigen omsloten ruimte waarin zij zich terug kunnen trekken. Soms is het slechts een hoekje in de kamer, een plaatsje in de schuur, vaak heel primitief van wat lege kistjes of dozen opgebouwd, maar zij doen het toch maar. Als er geen bouw materiaal aanwezig is nemen zij zelfs genoeg met een plaats onder de tafel, waar het afhanginge kleed de wanden van hun verblijf vormt.

Ook deze eigenaardige drang, een afgesloten ruimte te willen hebben, is niet aan een bepaalde streek of plaats gebonden, maar men constateert haar overal. In dit kinderspel breekt een diep menselijke behoefte naar buiten, n.l. het verlangen een eigen, omsloten plaats te hebben, waar iemand zich zelf kan zijn, waar hij heer en meester is. Bij vader en moeder mag het nóg zo goed zijn, het volwassen kind wil de deur uit om zich een eigen tehuis te stichten. En al is dit slechts klein en weinig comfortabel, er gaat een ideaal mee in vervulling, er wordt voldaan aan een drang die reeds aanwezig is bij het kind.

Dat optrekken van een tent, dat graven van een hol, dat opstapelen van wat lege tonnen rondom zich, dat wegschuilen onder de tafel, is dus geen gril, maar het volgen van een roep die in het kinderhart, hoe flauw misschien nog, reeds gehoord wordt.

Is het niet prachtig dat God die stem reeds zo vroeg doet spreken? Het ouderhuis is niet iets blijvends, het gaat voorbij. De veiligheid en rust die vader en moeder nu nog bieden is er straks niet meer. Daarom moet de vol-

wassene zich weldra zelf een tehuis stichten, zich een eigen omslotenheid zien te verwerven. Het streven, het begeren daarnaar leeft reeds in het kind.

Een eigen tehuis is een der schoonste geschenken die God de mens gegeven heeft. Het is meer dan een haven, meer dan een rustplaats; het is een koninkrijk in 't klein waar de ouders met vorstelijke macht zijn bekleed om daar te regeren rechtvaardig, wijs en zacht. Hier vindt het kind, dat nog hulpeloos in de grote wereld staat, bescherming, veiligheid, liefde, leiding; hier gaat het groeien en groenen onder de schutse van ouders, die ieder voor zich, een toevlucht, een houvast, een wegwijzer voor hun kind willen zijn.

Het kinderspel is levensglans, levensritme. Het is niet iets van buitenaf, maar van binnenuit. Wij zullen ons verheugen in zijn rijke kleurschakering en luisteren naar de wonderlijke melodieën die er uit opklinken. Werp geen schaduw over die glans; verstoor het ritme niet. Laat door ons de kleuren nog dieper, nog schoner gaan gloeien. Laat hun levenszang resonneren in onze harten. Die glans, die zang zal eigen leven verrijken. En wij verbazen ons over de wijsheid en schoonheid waarmee God Zijn schepselen heeft geformeerd.

Het kinderspel is ook worsteling. Al spelende werkt het kind aan de vorming van zijn persoonlijkheid. Onder de vreugde van het spel kabbelt de begeerte, het verlangen, de strijd. In dat verlangen, in die begeerte, in die strijd zijn wij ten nauwste betrokken. Want de drang van het kind naar volle ont-plooiing, zijn verlangen naar de omslotenheid waar rust en veiligheid heersen, is in het leven van de volwassene niet tot rust gekomen. De mens strekt zich steeds uit naar wat komen gaat. Dat is in de diepste zin het uitzien naar de grote dag van onze Heere Jezus Christus. Dan wordt uw hoop, uw verlangen vervuld. Dan zullen de grenzen van ons veilig tehuis zo ver uitgelegd worden als de wereld wijd is. Want op de nieuwe aarde zal overal gerechtigheid wonen. Overal gerechtigheid! Dat wil zeggen dat het op elke plaats veilig en goed is; dat men nergens leed zal doen noch verderven. De schatten van vrede en veiligheid, die nu in onze gezinnen het schoonst schitteren, liggen dan over de hele aarde verspreid.

Een tent, een eigen tehuis, het Vaderhuis, zij liggen in elkaars verlengde. Die tent, ons tehuis, zij roepen om het grote wereldhuis dat zonder grenzen is en waarin zullen wonen allen, wier klederen gewassen zijn in het bloed van het Lam. In ons tehuis, in ons gezin zal dus iets moeten schitteren van de heerlijkheid, van de vreugde, de vrede, de liefde, de gerechtigheid die komende is.

Zo zal ons tehuis heenwijzen naar het gebouw, niet met handen gemaakt; het gebouw dat nooit meer verlaten, nooit meer afgebroken zal worden want het is eeuwig. Zo'n tehuis is er als er gaarne geluisterd wordt naar de stem van de Goede Herder. Daar ruisen vele bronnen, daar lichten vele lampen, daar zijn het heden en de toekomst met een diepe, blijde glans overgoten. En later zullen onze kinderen zich dat ouderhuis herinneren als een der schoonste plaatsen op deze wijde wereld.

J. H. Veenkamp.

KRITISCHE KRABEL

VISSERS VAN MENSEN

De bekende Amerikaanse schrijver Hemmingway beschrijft in zijn boek „De oude man en de zee” op zeer indringende wijze hoe een oude visser een reusachtige haai vangt. Deze beschrijving getuigt van een grote kennis van zaken. Hemmingway blijkt de techniek om een dergelijk zeemonster te overweldigen nauwkeurig te kennen.

Een van de meest fundamentele regels, die daarbij in acht genomen moet worden, is deze: wanneer een haai geharpoeneerd is, moet men niet menen hem nu onmiddellijk aan boord te kunnen trekken. Daarvoor is het dier veel te krachtig. Men moet de lijn telkens weer laten vieren. Pas wanneer het dier volkomen uitgeput is, kan men het binnen boord halen. En wie toch zou proberen de haai onmiddellijk na het harpoeneren aan boord te hijsen, ziet het gebeuren dat de lijn afknapt of dat de haai hem meesleurt de diepte in. Niet hij zou de haai, maar de haai zou hem overmeesteren.

Aan deze methode van vissen moest ik denken, toen ik dezer dagen weer eens het woord van Christus tot de discipelen las: Ik zal u tot vissers van mensen maken. En ik vroeg me af: hoe wordt onder ons de mensenvangst bedreven? Hoe oefenen wij het ambt van mensenvissers uit?

Er is reden om te schrikken. Een zeer grote categorie christenen vist niet meer of heeft nog nooit gevestigd. Die mensen menen dat men al een dragelijk visser genoemd kan worden, wanneer men slechts in de vissersboot meevaart.

Een tweede categorie bestaat uit mensen die wel proberen iets te vangen, maar die dat doen op een dwaze manier. Zodra zij de harpoen van het evangelie hebben afgeschoten, proberen ze de getroffen man aan boord te krijgen. Ze beseffen niet, dat in de meeste gevallen de reactie van iemand die tot bekeering geroepen wordt, een houding van verzet, van afweer is. En doordat men daar geen rekening mee houdt, knapt de lijn af. De getroffene rukt zich los, weet te ontsnappen en verbergt zich in de diepte van de zee, onbereikbaar voor een volgende aanval. Deze dwaze vissers kunnen niet luisteren. Ze hebben of tonen geen begrip voor de mensen die ze moeten vangen. Ze kennen geen geduld.

En dan is er nog een derde groep — maar wat is die klein in vergelijking met de andere groepen! — van mensen die bij het vissen het geheim kennen van het vieren van de lijn. Zij verwachten verzet. En ze houden daar rekening mee. Ze snijden de tegenwerpingen en de ontvluchttingspogingen niet botweg af door de lijn aan te halen. Want ze weten dat daardoor het verzet steeds groter wordt. Ze luisteren ernaar. Ze tonen begrip waar dat nodig is. Ze laten de lijn iets vieren. Om dan, wanneer de kracht van de eerste ontvluchttingspoging gaat luwen, de lijn weer strakker aan te halen. En ze houden dit vol, totdat de kracht van het verzet gebroken is en de getroffen man zonder moeite aan boord gehaald kan worden. Zij weten, dat vissen een zaak is van geduld.

Ten overvloede en om misverstanden te voorkomen moet hier nog wel even aan toegevoegd worden, dat zij hun resultaten niet toeschrijven aan hun eigen wijsheid en vakmanschap. Want als er geroemd moet worden, dan roemen deze vissers in de Here. Dat het ruim van de vissersboot vol wordt, is Gods werk. Hij kan, zonder dat iemand een vinger uitsteekt, zo maar een aantal vissen uit eigen beweging uit de zee in het ruim laten springen. Maar dat neemt niet weg, dat elke visser zijn ambt en beroep met een zo grondig mogelijk vakmanschap zal moeten uitoefenen. En het zou voor vele mensenvissers wel eens bijzonder nuttig kunnen zijn in de leer te gaan bij die oude visser uit Hemmingway's boek.

Frater.

bewoordingen gehaald; dus...

Ik denk, dat ieder van ons wel een snaar in zijn hart voelt meerrillen, wanneer hij zulke opvattingen leest. Men went natuurlijk aan het oude. Wie een op het verleden ingesteld hart heeft, beleeft oude emoties opnieuw bij het horen van de oude klanken.

Maar er is een andere kant.

MESOPOTAMIE en zo

Behalve de preekbeurten staat er gewoonlijk voor gewone mensen niet zo heel veel pakkends in de kerkbode. En met die preekbeurten is het nog weer heel iets bijzonders: want als ze de lezers pakken, zodat de hoorlust wordt opgewekt voor een vreemde of bijzondere dominee, dan is dat juist niet goed! Vraag: waarom zetten de dominees ze er dan in? Maar dit is een zijpad, dat ons maar heel zijdelings naar Mesopotamië voert.

Hoe de verbinding ligt, zeg ik nog niet.

Eerst een eerherstel voor kerkbodes. In de onze is vorig jaar namelijk een polemiekje geweest. Nu eens niet over Telder of over „en” of „of”, maar over het vervolg van Mesopotamië: over de dingen die vallen onder „en zo”.

Naar aanleiding van een stuk, dat verder terzijde gelaten kan worden, heeft een broeder een lans gebroken voor de Statenbijbel,

voor de formulieren in de oude vorm, en zich vast overtuigd betoond, dat de vastgegroeide taal van onze psalmberijming niet uit hoofden en harten van het kerkvolk kon worden weggedaan. Voor de radio had een dominee het „ai” van „Heer, ai maak mij Uwe wegen” tevergeefs trachten te verbeteren; en 's Heren goedheid kent geen „grenzen” had evenmin genade gevonden bij het zingend kerkvolk, dat de voorgestelde grenzen niet in acht nam, doch naar de palen van ouds was teruggekeerd.

De conclusie was in alle oprechtheid: we moeten ons bij het oude houden en de erfenis, zoals wij die erfdien ook aan ons nageslacht overgeven. Er werd zelfs toegegeven, dat er het een en ander viel te verbeteren, maar toch, het was veiliger om het te laten zoals de voorvaderen het hadden opgesteld. Vele geslachten hadden reeds hun troost uit deze

In het boek van de Rek: Van Hunnebed tot Hanzestad, staat het oudste bekende Nederlandse versregeltje. Voor de aardigheid schrijf ik het hier over: Hebban olla vogila nestas hagunnan hinase hic anda thuh. Wie geregeld aan de woordpuzzles uit de krant meedoet, zal stellig wel zo ongeveer begrijpen, wat de dichter hier bedoelt. Voor de opzet van mijn artikel is het echter beter, dat ik het voor de anderen niet vertaal. Want ik wou met dit regeltje juist aantonen, dat ook de taal voortdurend verandert, en dat het Nederlands, zoals wij het spreken, ook „antiek” wordt. En antiek wordt wel op hoge prijs gesteld, maar niet meer gebruikt. Het is pronkstuk.

Oude literatuur wordt ook hoog gewaardeerd, echter niet meer gebruikt, zoals ze indertijd op de markt kwam. Van Vondel wordt de Gysbrecht nog opgevoerd. Dat is een traditie. Verder leest men hem alleen. En dat is dan nog een gunstige onderstelling!

We leven vlug. Ik ben indertijd lid van een leeszaal geweest, waar de boeken ingedeeld waren: vóór 1914 en ná 1914. Dat was vóór '40. Werkelijk was het toen al frappant, hoe groot de geestelijke afstand was. Die ook typisch tot uiting kwam in het taalgebruik. Zo zelfs, dat het taalgebruik die geestelijke afstand suggereert. Oud is voor de lezer: ouderwets; ouderwets is voor de huidige lezer: uit de tijd. Daarom heeft de inzender uit onze kerkbode mij niet overtuigd. Ook Ds Faber niet met zijn brief aan de synode. Het is van het hoogste belang, dat de kerk een taal spreekt, die ook jonge mensen, en mensen, die de traditie van de kerkelijke groepstaal niet bezitten, „desniettegenstaande, evenwel nochtans” vermag aan te spreken.

Dit vasthouden in religiositas aan het oude is al een oeroud verschijnsel. In het klassieke Rome dansten op gezette tijden de danspriesters, de Salii, door de stad. Uitgedost in een kleurig kostuum van eeuwen her. Zoals de toga, die geliefde dracht van dominees, een in vroeger eeuwen heel gebruikelijk kostuum was voor „clercen”. En de steek en kniebroek, die tot voor kort nog door enige oud-Gereformeerde predikanten werd gedragen, is in vroeger eeuw ook de gewone dracht van de „deftige” burger geweest. En zo is het met het jaquet ook! In mijn jeugd had een eerzaam handwerksman voor „netjes” een zwaluwstaart. Thans huren studenten nog zo'n ding, als ze examen moeten doen, en gewone mensen wanneer ze eens heel erg netjes op receptie moeten. Alleen voor dominees is het nog de dracht. En nog alleen op zondag. En we beleven het gerust nog wel, dat jacquet en akelig zwart door een gewoon kostuum en een gewone gedekte kleur wordt vervangen. Waarom zou de kerk in zijn dieën ook altijd naar het verouderde wijzen? Toch zal daar heel wat emotionaliteit mee gepaard gaan! Want... en nu kom ik weer bij het oude Rome terug. Dit keer bij de Akkerbroeders. Die hielden in het voorjaar een processie om de vruchtbaarheid van de akkers op te wekken. Niet door mest op de grond te brengen, maar door het zingen van de oude spreuken. Met andere woorden, dat was een magische handeling. En het typische daarin is, dat die strikt gebonden is aan de formule. Toevallig hebben we iets van hun gezang over. Wie geen Latijn kent, sla het over. Maar de kenners moeten er hun krachten eens op beproeven. „Enos Lases iuuate neue lue rue Marma sins incurrere in pleoris satur fu, fere Mars, etc. etc. Dat is voor de Latinisten evengoed abacadabra als voor degenen, die alleen L.O. hebben gehad. Tot hun troost: de fratres Arvaes zelf snapten het ook niet meer! Maar het had in deze vorm reeds zoveel eeuwen de akkers kennelijk vruchtbaar gemaakt, dat: men hield zich maar „aan het oude”. Nu, dat is voor de magie waarschijnlijk een prae, maar als er onderwezen moet worden en de hoorders moeten worden overtuigd en tot het geloof worden bewogen, dan moeten we geen struikelblokken van onverteerbare taalbrokken op het pad van de hoorders leggen.

Dezelfde de Rek geeft een oude doopsformule: Forsachistu diabolae? Verzaakt gij de duivel? En alle duivelsgezellen? En alle duivelswerken? Donar en Wodan en Saxenot en alle boze geesten, die hun genoten zijn? Geloof gij in God, de almachtige Vader? Geloof gij in Christus, Gods Zoon? Geloof gij in de Heilige Geest?

Zo stelde Bonifacius de doopsvragen. U ziet, ze zijn volkomen aan hun tijd gebonden.

Toch geven ze in wezen hetzelfde weer, wat de dominees onze doopouders vragen. Dat die doopvragen niet boventijdelijk zijn in hun formulering, is een gelukkig bewijs, dat de doop niet in magie is opgegaan. Het is derhalve mogelijk de formuleringen aan te passen aan het werkelijke leven en de werkelijke opvattingen van de dopelingen. En als dat met de doopvragen kan, dan ook met de formulieren. Die ook geen magische middelen voor de „bevinding” zijn.

Toch wekt elke voorgestelde wijziging bij het kerkvolk de nodige tegenstand — bekend zijn de onlusten om de nu nog geldende Psalmberijming! Hoever werkt hier een verborgen magisch motief? „Als deze formules niet meer gebruikt zouden worden, staan we zelf het werk van de Heilige Geest tegen”. We moeten ons dat wel eens afvragen, of die band aan de formule er bij ons is. Er is een tweede heidens motief mogelijk. Prof. Popma heeft onlangs over de vier wereldtijdperken geschreven. Nu, voor veel godgeleerden zijn wij de verbasterde zonen van een heerlijk voorgelicht. Wat zij konden belijden en formuleren... het is uitgesloten, dat wij, hun verre naneven, dat nog evengoed zouden kunnen doen. Houdt dus de relieken van die oude geloofshelden in hoge ere! Maar, waarop kan die overtuiging worden gebaseerd, zodra dat-heimelijke-geloof aan de afdaling van gouden tot papieren tijd er niet meer is? Tenslotte zie ik nog een derde motief. In de jaren twintig en dertig heeft de strijd om Kolléwijn gewoed. Van Gereformeerde kant werd die natuurlijk op het principiële vlak gestreden. Waarom moest „de” en „den”, „e” en „ee”, „o” en „oo” blijven? Omdat de taal genormeerd was aan de taal-wet. Wetten moet je gehoorzamen. Dus: wat eenmaal taalregel, dus -wet is, heeft zijn gelding. Een Gereformeerd mens houdt zich daaraan. Abraham Kuyper verdedigde daarom de oude vorm HEERE, en de Gereformeerden schreven de en den. Totdat de examenspelling kwam.

Daarmee werden ze concreet voor een probleem gesteld. Trouwens ze wisten wel, dat oud-Nederlands er heel anders uitzag, dan de taal van de Heraut! Moesten ze dan eigenlijk, principiële niet terugrijpen naar Jacob van Maerlandt? In zijn dissertatie geeft Dr Dam dan een poging om uit deze moeilijkheid te geraken. De geldende taalwet is Gods geopenbaarde wil. De taalveranderingen, die zich toch doorzetten, zijn de verborgen wil des besluis.

Wanneer we daar onze gedachten eens bij bepalen, lijkt dat toch al te zwaar geladen. Zou het ook kunnen zijn, dat daar een al te statisch wetsbegrip achter school? Dat de classicus Dam hier teveel in de geest van het realisme heeft gedacht. Zodat ook deze argumentatie tot handhaving van oude taalvormen en taalformuleringen juist niet op Christelijke gedachten is terug te voeren.

Zo heb ik een hele reis gemaakt. En ik heb beloofd bij Mesopotamië weer uit te komen. Nu dan, U kent het verhaal misschien wel. Van dat vrouwtje, dat de predikbeurten trouw nakeek om haar speciale dominee uit te zoeken. Want ze kon alleen door hem gesticht worden. Want hij sprak zo hartontroerend dierbaar het woordeken Mesopotamië uit. Dan was haar dag weer goed. Maar haar aandacht was bij de klank blijven hangen. Dat is het gevaar van „dierbare” klanken en termen. Ze kunnen stichtelijk zijn.

Maar gebouwd worden we, als onze aandacht zich gevangen moet geven aan de boodschap, dat er voor zondaars, die zelf geen uitweg meer zien, redding is door het offer van Christus. Daarom doe de kerkmens uit spreken en voorlezen alles weg, dat het direct verstaan van de heilsboodschap zou kunnen hinderen. En dan is er nog wel wat Mesopotamië en zo!

A. P. Muys.

Drukkerij Steenbergen
ZEIST - TELEFOON 03404-2452

★

Periodieken
Boekwerken
Handeldrukwerk

KERKNIEUWS

Candidaats-examen. Geslaagd voor het candidaats-examen de Heer K. B. Holwerda, Vloeddijk 112, Kampen.

Tweetal te Groningen: M. J. C. Blok te Utrecht en G. Zomer te Bunschoten-Spakenburg.

Beroepen te Zwijndrecht-Grote Lindt, kand. G. van Atten te Zaandam; te Waardhuizen, kand. G. van Keulen te Heerde.

Beroepbaar. Door de classis Alkmaar-Zaandam werd beroepbaar gesteld cand. J. A. de Vries, 18 A te Krommenie.

Afgevaardigden Generale Synode. De P.S. Friesland, vaardigde de volgende broeders af naar de te houden Gen. Synode te Assen.

Primi: ds J. F. Heij te Drachten en H. v. Tongeren te Leeuwarden. Ouderlingen: A. Doornbos te Hallum en D. Schotanus te Minnertsga.

Secundi: ds J. Hettinga te Harlingen en ds W. Vis van Buitenpost.

Ouderlingen: S. J. Bijzet te Dokkum en R. Jelgerhuis te Minnertsga.

Tertii: ds H. W. Noordman te Driesum c.a. en de ouderlingen T. Holwerda te Buitenpost en G. Fennema. Sneek.

Samenspreking. In de weergave van het besluit van de Kerkeraad van de Geref. Kerk van Enschede-Zuid werd door de verzorger van het Kerknieuws per abuis een gedeelte van dit besluit weggelaten. Daarom wordt hier het gehele besluit nog eens afgedrukt.

De Kerkeraad besloot:

1e. de e.k. generale synode van de Geref. Kerken te verzoeken uit te spreken, „dat de besluiten inzake „Hereniging”, genomen door de synode van Utrecht '59, geen basis zijn voor het door deze synode bedoelde contact, waarom ook het verzoek om zulk een contact te mogen „aanbevelen” middels synodale deputaten dient te worden afgewezen”.

2e. de e.k. generale synode van de Geref. Kerken te verzoeken

„in deze zin positief te reageren op het verzoek van de synode van Utrecht '59 dat zij tot de e.k. generale synode van de zich noemende „Geref. Kerken in Nederland” een schriftelijke verkiezing doet uitgaan van het Woord en dus ook van het recht des Heren”.

„De classis Grootegast van de Geref. Kerken in Nederland, in vergadering bijeen op dinsdag 26 januari 1961 dringt er bij de Generale Synode te Assen 1961 op aan, te besluiten niet te voldoen aan het verzoek om samenspreking met de gebonden Geref. kerken en de door deze kerken te benoemen of reeds benoemde deputaten niet te ontvangen.

OMDAT, volgens Schrift en belijdenis, het zoeken van éénheid met de gebonden Geref. kerken alleen dan geoorloofd is en roeping tevens, wanneer deze kerken terugkeren „tot de waarachtige dienst des Heeren” (vergelijk ook wat in de Acte van Afscheiding of Wederkering is uitgesproken tegenover de Nederlandse Hervormde Kerk, en in de Acte van Vrijmaking of Wederkeer tegenover de gebonden Gereformeerde kerken): van deze wederkeer is niets gebleken: noch zijn in bondige en duidelijke besluiten de in 1942 tot '46 bindend opgelegde onschriftuurlijke leeruitspraken en onschriftuurlijke tuchttoefeningen herroepen, — noch ook is de hiërarchische kerkregering verlaten, maar deze integendeel in de „Herziene Kerkorde” vastgelegd.

Tevens werd besloten de P.S. van Groningen te verzoeken dit voorstel over te nemen.

Adressen. Gees: A. Heeling, Schaapveensweg 1, Gees, post Oosterhesselen; **'s-Gravenhage-Oost:** A. J. Burger, Hongarenbrug 56, Den Haag; **Winsum:** J. Spanninga, Priorstraat 2, Winsum (Gr.); **Uithuizen:** H. Wildeboer, Valom 8, Uithuizen; **Droegham:** D. A. v. d. Velde, Schoolstraat 45, Eestrum, Tel. 05129-227; **'s-Gravenhage-West:** secretaris van de diaconie is thans L. den Broeder, Schaarsbergenstraat 51a, Den Haag.

2e HANDS BOEKEN

E.N.S.I.E., Eerst Ned. Syst. Inger. Enc., in 10 delen, ln.	f 115.—
Oosthoek, Geïll. Enc., 2e dr. 1925, 13 dln., ln., mooi ex.	„ 85.—
Chr. Enc., 1e dr., 6 dln., half leer	„ 47.50
C. Vonk, Huisbezoek, 2 dln.	„ 9.50
Bijb. Handboek, Greijd. e.a., in 2 dln.	„ 27.50
J. Feenstra, Geloofsbelijdenis	„ 9.50
K. Schilder, Bij dichters en schriftgeleerden	„ 9.50
K. Schilder, Tussen Ja en Neen	„ 9.50
K. Schilder, Openb. v. Joh. en Soc. Leven, 3e dr.	„ 6.50

UIT VOORRAAD LEVERBAAR

(pas verschenen)

Dr R. H. Bremmer: Herman Bavink als dogmaticus, geb. .... „ 18.75

F. DAM, BOEKHANDEL EN ANTIQUARIAAT
Postbus 11 - Buitenpost - Telefoon 05115-534